

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پالاسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

تقدیم به آتش نشانان شهید:

❁ محمد آقایی

❁ علی امینی

❁ حسین حسین زاده

❁ امیر حسین داداشی

❁ محسن روحانی

❁ حسین سلطانی

❁ رضا شفیعی

❁ علی رضا صفی زاده

❁ فریدون علی تبار

❁ محسن قدیانی

❁ مجتبی کوهی

❁ علی مستوفی

❁ ناصر مهرورز

❁ بهنام میرزاخانی

❁ حامد هوایی

❁ رضا انظری

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراسخواه، جولان فرهادی یابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلامی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معاریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نیوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیا، هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

عنوان و نام پدیدآور	مشخصات نشر	مشخصات ظاهری	موضوع
جستارهایی در پلاسکو/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.	۵۲۱ص.	بلاها -- جنبه‌های جامعه‌شناختی.
وضعیت فهرست‌نویسی فیپا			رسانه‌ها و افکار عمومی.
۳۴۷/۳۶۳	رده‌بندی دیویی		مسائل اجتماعی - ایران - تهران.
			مدیریت بحران - ایران - تهران.
			بلاها -- آینده‌نگری.
			۱۳۹۵ ج ۲ / ۵۵۳ HV
			رده‌بندی کنگره

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

۵

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴-۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

- مقدمه / سیدرضا صالحی امیری ۱
- پلاسکو از آغاز تا پایان ۷

مدیریت و سیاست شهری

- گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی ۱۵
- پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی ۲۵
- مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی ۳۱
- تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی ۳۵
- ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری ۴۳
- فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد ۴۹
- آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل ۵۷
- فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر ۶۵
- مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده ۷۱
- مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی ۷۹
- خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمدمهدی رحمتی ۸۷
- هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی ۹۷
- ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی ۱۰۳
- آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی ۱۱۱
- چتری برای پلاسکو / یاسر باقری ۱۱۹
- قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی ۱۲۹
- عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی ۱۳۵

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ساختمان پلاسکو و احساس بی پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجبانی
- ۲۲۵ بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی فرد
- ۲۳۳ ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیات ایرانی

- ۲۴۳ آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جواد یگانه
- ۲۵۱ حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کالاهی
- ۱۶۲ حادثه پلاسکو و مظنونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ فرایند اندیشه نسلی؛ آن‌چه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوثری
- ۳۴۱ تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آفاسی
- ۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

مقدمه

حادثهٔ اسفناک آتش‌سوزی و فروریزی ساختمان پلاسکو در روز پنجشنبه ۳۰ دی ۱۳۹۵ که منجر به تلفات جانی و خسارتی فراوان شد و تأثری عمیق و جان‌گداز از خود برجای نهاد، از ابعادی گوناگون، قابل تأمل و تحلیل است. از جمله می‌توان در خصوص چگونگی مدیریت این قبیل بحران‌ها، به‌ویژه از منظر پیش‌بینی، پیش‌گیری، آمادگی و مقابله با آن‌ها و نیز از منظر مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، به موضوع نگریست. برای نمونه، در روزهای اخیر دستگاه‌ها و نهادهای گوناگون مرتبط با این موضوع در معرض این سوال قرار گرفته‌اند که چه کوتاهی‌ها یا اهمال‌کاری‌هایی و از جانب چه دستگاه‌هایی رخ داده است که بسترهای وقوع چنین حادثه‌ای را گسترده‌اند. در این خصوص طیفی وسیع از اظهارنظرها، از نظرهای کارشناسی گرفته تا گالیه‌های شهروندان عادی، به تبیین و تشریح علل رخداد و مقصریابی دست زدند. همچنین در این میان، از منظر سیاسی، مباحث سیاسی، به‌ویژه در آستانه دوازدهمین دوره انتخابات ریاست‌جمهوری بر فضای مباحثات مربوط به این ماجرا نیز سایه افکنده است و رسانه‌های گوناگون وابسته به جریان‌های مختلف سیاسی در این زمینه، از زوایای مختلف و

به‌طور بسیار متراکم، به ابعاد متفاوت این واقعه و پیامدهای حاصل از آن پرداخته‌اند. در این بین، سیمای جمهوری اسلامی ایران نیز با پخش شبانه‌روزی تصاویری از محل حادثه و نیز گزارش‌های زنده، و گفت‌وگو با مسئولان شهری تمرکزی ویژه بر ماجرا داشته و کوشیده تا هرچند با نقصان‌هایی در اطلاع‌رسانی به‌موقع و کافی، اما با جدیت، پی‌گیری مردم و مسئولان را نسبت به این واقعه - که ابعاد ملی آن بر کسی پوشیده نیست - منعکس کند.

اما به موازات جریان‌های رسمی رسانه‌ای اعم از رادیو و تلویزیون، مطبوعات، خبرگزاری‌ها و سایت‌های خبری که به نوعی نشان رسمی و مشخصی دارند، رسانه‌های اجتماعی نیز در این عرصه منفعل نبوده و گاه نقش‌آفرینی جدی آنها به نقش رسانه‌های رسمی، پهلو زده است؛ رسانه‌هایی که با محوریت مفهوم شهروند-خبرنگار، مردم عادی را فارغ از شغل و تخصص حرفه‌ای، در محل حادثه ساکن نگه داشتند یا آن‌ها را به پلاسکوی درخطر رساندند. لذا در این میان، نباید از نظر دور داشت که رسانه‌های نوین، به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی، در سال‌های اخیر، بخش قابل توجه و غیر قابل انکاری از مصرف رسانه‌ای کاربران ایرانی را به خود اختصاص داده‌اند که یافته‌های اخیر، به خصوص پیمایش‌هایی ملی چون موج سوم پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان نیز موید این مهم‌اند.

نمی‌توان به هیچ‌وجه منکر نقش رسانه‌های اجتماعی در ایران به‌ویژه در حوزه اطلاع‌رسانی شد و باید پذیرفت که این رسانه‌ها، به‌تدریج در سال‌های اخیر به بخشی جدایی‌ناپذیر از تحولات جامعه و کشورمان تبدیل شده‌اند و روند حوادث اخیر، نشان می‌دهد و پیش‌بینی می‌کند که در آینده نزدیک، این گروه از رسانه‌ها، نقش و جایگاهی مهم‌تر و باارزش‌تر نیز پیدا خواهند کرد.

در این بین و برای ورود مجدد به مقوله ایرانی شهروند-خبرنگار

و پیامدهای مختلف این مقوله بر حوادثی نظیر حادثه پلاسکو، نباید از نظر دور داشت که یکی از فناوری‌هایی که ورودش به جامعه ایرانی، تحولات بسیاری را در پی داشته است، گوشی‌های موبایل هوشمند هستند؛ ابزارهایی فن‌آورانه که به‌واسطه اتصال به اینترنت، قدرت رسانه‌ای و ارتباطی بالایی را برای کاربران فراهم کرده‌اند. فیلم‌ها و عکس‌هایی که به‌طور آنلاین و مستقیم از یک واقعه به مخاطبان آشنا و ناآشنا مخابره می‌شوند، بیان‌گر تمایل در جهت بسط تجربه ناب فردی برای دیگران تعمیم‌یافته نامحدودی است که از خلال استفاده از گوشی‌های هوشمند و فضای مجازی قابل دسترسی است. اما حساسیت امر، زمانی رخ عیان می‌کند که این قابلیت در مواقع بحرانی موجب دردسرها و حتی هزینه‌های سنگینی شده است، هر چند در مدیریت بحران پلاسکو، نقش ازدحام مردمی بسیار کمتر از علل ساختاری و مدیریتی است.

اکنون در جایی ایستاده‌ایم که شاهد نقدهای زیادی در فضاهاى مجازی به این دست از رفتارها هستیم و در کنار آن هر روز، انبوهی از انواع تخطئه‌هایی را لمس می‌کنیم که در برنامه‌های گوناگون رسانه‌های رسمی در خصوص رفتارهای کاربران در بهره‌گیری از رسانه‌های نوین ارائه می‌شود، اما در این میان به نظر می‌رسد، که به سادگی و با محکوم کردن صرف، نباید از کنار این دست کنش‌ها عبور کرد و در این جاست که اهمیت مطالعات کاربردی فرهنگی و اجتماعی و نیز سواد رسانه‌ای خود را عیان می‌کند؛ موضوعی که به ما یادآور می‌شود که نباید ریشه‌های عمیق فرهنگی و اجتماعی چنین کنش‌ها و رفتارهایی را از نظر دور نگه داریم و بدون پی بردن و واکاوی رابطه این ریشه‌های فرهنگی، از منطق رابطه انسان ایرانی با وقایع زندگی‌اش غافل شویم و تنها به توصیف قبح قضایا بنشینیم.

نکته دیگر، بعد نمادین ماجراست. تحلیل‌هایی که به اشکال

مختلف در رسانه‌ها و فضاهاى مجازى منتشر شده، بیانگر آن است که بار نمادین حادثه پلاسکو آنقدر وسیع و عمیق است که می‌توان از آن به مثابه دریچه‌ای رو به فرهنگ و جامعه و اقتصاد و سیاست ایران استفاده کرد. پلاسکو به استعاره‌ای برای فهم جامعه ایران تبدیل شده است، لذا گفت‌وگو برسر پلاسکو فقط در باب يك ساختمان فروریخته نیست، بلکه گفت‌وگو بر سر جامعه ایران و ابعاد مختلف آن است. در این چند روز پس از حادثه، انبوهی از تحلیل‌ها از سوی افراد متخصص و غیر متخصص در نوشتارهای کوتاه و بلند منتشر شده است و نوعی آشفتگی در فضای رسانه‌ای در تحلیل این مسئله و بحران ایجاد کرده است. سردرگمی ناشی از انبوهه نظرات و تحلیل‌ها به حدی است که میتواند موجب ابهامی در فهم دقیق این مسئله باشد. از این رو نیاز به تحلیلی میان‌رشته‌ای توسط متخصصان مختلف است که بتوان فهمی نسبتاً عمیق و چندوجهی از این مسئله مهم و محوری به‌دست آورد.

از این رو، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بر آن شد که فارغ از دغدغه‌ها و اظهارنظرهای پراکنده و بعضاً غیرتخصصی در فضای عمومی و رسانه‌ای جامعه، محملی برای بهره‌گیری از نظرات کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه‌های مدیریت شهری، علوم اجتماعی و فرهنگ، و رسانه، در راستای تأمل و تعمق بر حادثه پیش‌آمده فراهم کند تا علاوه بر شناخت جامعه و فرهنگ ایرانی در کنار رسانه‌های نوین و همچنین نقد کارکردی نهادهای مسئول این حادثه از منظر اجتماعی و فرهنگی، گامی برای سیاست‌گذاری فرهنگی لازم به‌منظور جلوگیری از کژکارکردهای رفتاری و مدیریتی در چنین مواقعی برداشته شود.

این مجموعه، به تبع وظایف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تنها بر ابعاد فرهنگی، اجتماعی و رسانه‌ای این واقعه تأکید دارد، هر چند این واقعه به دلیل اهمیت، نیازمند بررسی از مناظر دیگر نیز

می‌باشد و البته تحلیل‌های حاضر در قالب «جستار» و نه مقاله علمی فراهم شده، که بر اساس آن بتوان به سرعت به نظرات کارشناسان و صاحب‌نظران دسترسی پیدا کرد و برای جریان رسانه‌ای مردمی، و نیز برای دست‌اندرکاران و مسئولان، تحلیل‌های مناسبی از مناظر پیش‌گفته فراهم کرد.

لازم است از همه صاحب‌نظرانی که دعوت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی را برای نوشتن جستار در تحلیل ماجرای ساختمان پلاسکو، در فرصت کوتاه پذیرفتند، تشکر نمایم. مجموعه وزارت ارشاد به عنوان نهاد سیاستگذار فرهنگی تلاش دارد هرچه بیشتر پیوند بین متخصصان و صاحب‌نظران با بدنه جامعه و همچنین نهادهای اجرایی در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و رسانه‌ای را برقرار کند. این نوع مواجهه‌های تخصصی با حوادث می‌تواند گام مهمی برای ورود متخصصان مختلف در صورت‌بندی فهم جامعه و مردم ایرانی از مسائل خود باشد. مهم‌تر آنکه، فهم دقیق مسئله، می‌تواند برای پیشگیری و حل بحران‌های احتمالی آتی مهم و کارآمد باشد.

بدون شک این مجموعه، بدون پی‌گیری‌های مجدانه همکارانم در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، در این فرصت کوتاه فراهم نمی‌شد و نمی‌توانست به این خوبی، تصویرگر نخستین واکنش‌های صاحب‌نظران ایرانی به این فاجعه انسانی و مادی باشد.

سید رضا صالحی امیری
وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی